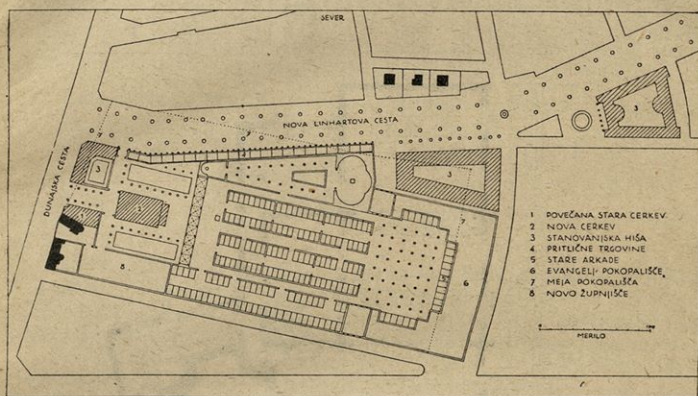

54716

1933-12.11.1933

VELIKI NAČRTI ZA OPUŠČENO POKOPALIŠČE SV. KRIŠTOFA V LJUBLJANI

SLAVNOSTNO POKOPALIŠČE PRI SV. KRIŠTOFU V LJUBLJANI
IN REGULACIJA NJEGOVE OKOLICE

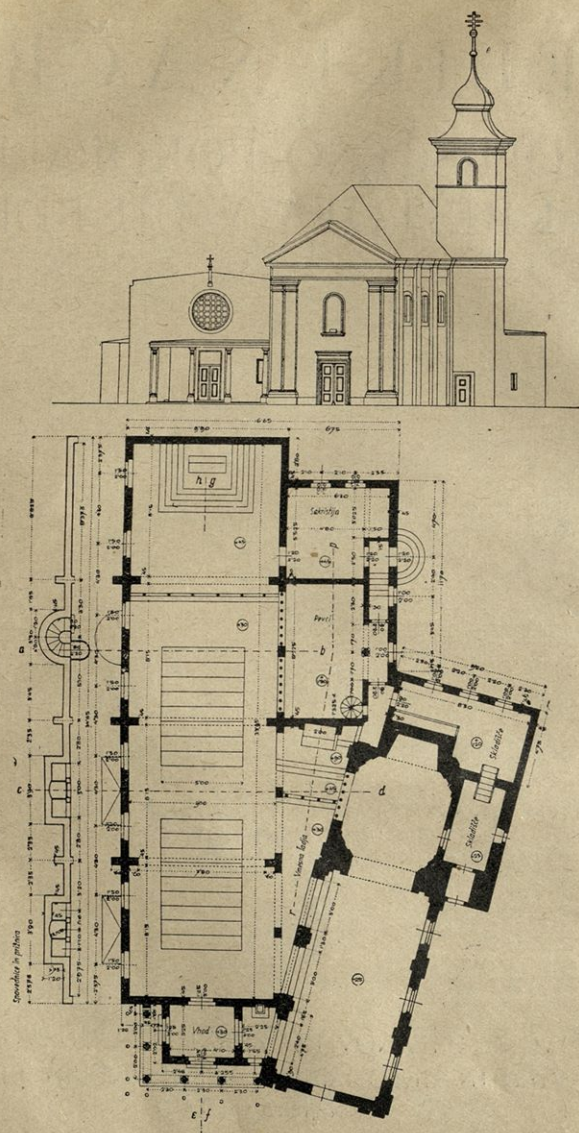

IZDALO

DRUŠTVO ZA USTANOVITEV ŽUPNIJE IN ZIDAVO CERKVE
SV. CIRILA IN METODA PRI SV. KRIŠTOFU V LJUBLJANI

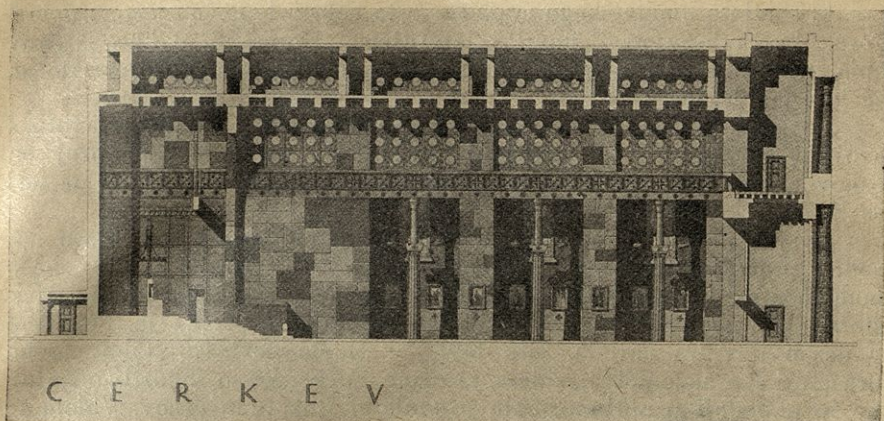
DUNAJSKA CESTA 52

1933

CERKEV SV KRIŠTOFA V LJUBLJANI ✠
 ZUNANJŠČINA IN TLORIS POVEČANE CERKVE SV. KRIŠTOFA

030027727

NOTRANJŠČINA »HRAMA SLAVE« V LJUBLJANI, PODOLŽNI PREREZ

UVOD

Ves New York je zmajeval z glavo leta 1810, kaj misli katoliški škof mesta, da je kupil za svojo novo katedralo prostor več kot 10 km daleč ven iz mesta na farmah. Danes se pa ves New York čudi njegovi dalekovidnosti, ker je zbral mesto, da stoji danes katedrala prav v središču novega New Yorka, na najlepšem in najprimernejšem prostoru. Če bi danes iskali za njo primeren prostor, ne bi mogli lepšega izbrati.

Še več! Vse mesto je danes hvaležno temu škofu, ker je v svoji dalekovidnosti videl razvoj mesta za sto let naprej. S svojo stolnico je dal pravo osnovno točko in izhodišče za vse poznejše regulacijske načrte mesta do sedanjega razvoja v sedem milijonsko mesto, in sicer tako srečno, da ni bilo treba v svrhu ureditve ogromnega sedanjega prometa podreti celih blokov, kakor so jih morala druga mesta.

Tako dela velikopoteznost in dalekovidnost.

Da so Plečnikovi načrti za mesto Ljubljano velikopotezni in dalekovidni, o tem ni dvoma. Povprečni človek jih pa težko razume. Predaleč segajo v bodočnost mesta Ljubljane, in prevelikopotezni so. Razumeli in cenili jih bodo pa gotovo bodoči rodovi in bodo hvaležni naši dobi, da je imela moža, ki jih je zamislil v toliki dalekovidnosti in v tako velikopoteznem obsegu.

Višek in krona vseh teh Plečnikovih načrtov pa tvorijo gotovo načrti, katere je zamislil in deloma tudi izdelal za zapuščeno pokopališče pri Sv. Krištofu.

Iz stavbno umetniškega stališča je te načrte lepo in izčrpno opisal gosp. dr. Stele v prvi številki letošnjega »Doma in sveta«. Njegov opis prinaša ta brošurica v ponatisku z dovoljenjem gosp. pisatelja, za kar mu hvala.

Po zamisli teh načrtov bo tvorilo pokopališče pri sv. Krištofu s svojimi stavbami srce bodoče Ljubljane in za stoletja naprej bo osnovna točka in izhodišče vseh njenih regulacijskih načrtov, pa naj se razvija kakorkoli.

Za ves narod bodo pa te stavbe razdobni mejnik med našo narodno preteklostjo, ki se je končala s svetovno vojno, in med našo bodočnostjo, v katero gremo sedaj. Zato mora stara cerkev sv. Krištofa, — simbol naše preteklosti — ostati taka, kakršna je. Pozidana v davni davnini naroda, leta 1497, je videla najtežje dobe našega graščinskega suženjstva, videla je divje Turke, ki so taborili ob njej, ko so napadali Ljubljano, čula je stoletni stok onih časov. Videla je Francoze in čula »Napoleona reči: Ilirija vstan!« Videla to Ilirijo vstajati skozi sto let in »vzdihati: »Kdo kliče na dan?« Lep simbol naše preteklosti!

Nova cerkev sv. Cirila in Metoda, »Hram slave« jo imenuje gosp. Stele, komaj kakih 50 m za njo, je popolnoma moderna stavba — simbol naše bodočnosti.

Obe cerkvi — simbola dveh dob naroda — pa zveže kot prehod iz ene v drugo, povečava cerkve sv. Krištofa. Popolnoma preprost je ta prizidek, brez vseh zunanjih okraskov, vendar ne brez lepote. Zaravna poševnost cerkve sv. Krištofa, s tem pa seže kakor desnica iz naše preteklosti, iz cerkve sv. Krištofa, v novo dobo — proti novi cerkvi, »Hramu slave«, in ju zveže v eno celoto.

Stara cerkev je posvečena sv. Krištofu, po rodu Francozu. Nova pa že slovanskima blagovestnikoma sv. Cirilu in Metodu, našima verskima in kulturnima očetoma: — naša bodočnost mora biti usmerjena slovansko.

Velika je dediščina, katero sta nam zapustila ta dva naša očeta: katoliško-krščanska vera in cerkev, in slovansko-slovenska kultura. Ali hočemo boljšo bodočnost od težke, mrke naše preteklosti? Dobro! Plečnikov genij kliče narodu s svojo mogočno stavbo: Edino na podlagi te velike dediščine Sv. Cirila in Metoda mora biti zidana vsa vaša narodna bodočnost, če hočete da bo slavna, da bo mogočna, lepša, kakor je bila preteklost! Veličina stavbe to kliče.

Toda ako bo hotel slovenski narod ohraniti to dragoceno dediščino svojih velikih dveh očetov, pripravljen mora biti na boj. Brez boja si jih ne bo ohranil. Samo junaška neustrašenost, velikanske žrtve mu bodo zagotovile srečnejšo bodočnost. Zato, glejte, obliko cerkve »Hrama slave«! Kakor mogočna trdnjava je. Kakor tisočletjem kljubujoča piramida je. Če se bo narod krepko oklenil svojih velikih očetov sv. Cirila in Metoda, če si bo krepko branil njihovo dediščino in na nji zidal naprej, po nji uravnaval svoje narodno

življenje in delovanje, kakor mogočna trdnjava bo, kakor tisočletjem kljubujoča piramida bo pred vsemi sovražniki. Njegova bodočnost je zagotovljena.

Kolonada za to cerkvijo tvori prehod v tretji del tega ogromnega celotnega načrta — na »Pokopališče slave«, počivališče vseh naših velikih narodnih mož, ki so že izpolnili svojo nalogo in odšli v večnost, in vseh, ki bodo še prišli in vršili svoje poslanstvo kot narodni, verski, kulturni, gospodarski ali politični voditelji.

Obramba dediščine sv. Cirila in Metoda, gojitev njihovih velikih idej potrebuje velike duhove med narodom samim. Imeli smo jih že celo vrsto. Slovenska mati zemlja jih je utrujene sprejela v svoj objem na pokopališču sv. Krištofa in jim dala tukaj prostorček za večni odpočitek. Sveti so zato celemu narodu ti grobovi. Zato morajo ostati. Zato se mora tudi pokopališče sv. Krištofa ohraniti. Postati mora samo nekaj več — »slovenski Panteon« — »Hram slave«. Ta Panteon naj združi vse naše velike može preteklosti in prihodnosti na skupnem večnem počivališču, na isti božji njivi, v istem objemu matere slovenske zemlje. Stari grobovi naj ostanejo, kjer so, novi v bodočnosti naj se jim pridružijo.

In ko bo rod za rod v bodočnosti romal sem na ta prostor — na ta svoj slovenski Velehrad, ko ga bo stara cerkev Sv. Krištofa spominjala na njegovo težko zgodovino, na kri, ki je bila prelita, na žrtve, ki so bile prinesene za vero, dom in narod skozi toliko stoletij, ga bo mogočna trdnjava »Hrama slave« navduševala za zvestobo do velike dediščine svojih narodnih očetov, sv. Cirila in Metoda, kazalo mu bo »Pokopališče slave«, »Panteon« velike brate in sestre, ki so s svojim duhom in umom, s svojimi idejami, s svojim delom skrbeli za ohranjenje te dediščine, pridigovalo mu bo vse to, naj ji ostane tudi on zvest, naj jo hrani za se, in naj jo neokrnjeno izroča potomcem od roda do roda, kakor jo je tudi on dobil od svojih prednikov.

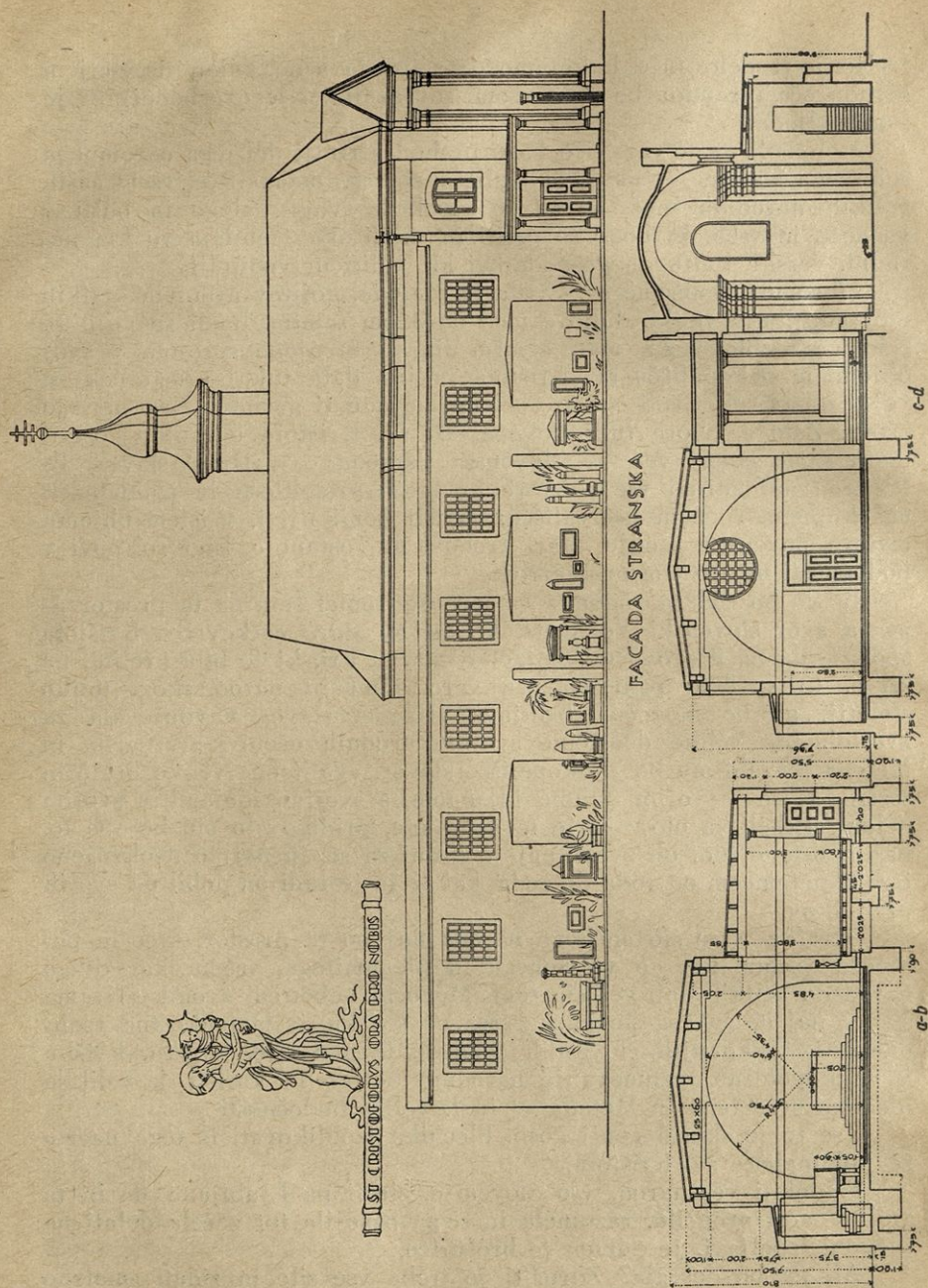
Skratka: srce slovenskega naroda naj bo ta prostor, svet in posvečen vsemu, kar je vzvišenega in plemenitega, vsemu kar dviga narod do velikih del, velikih idej. Mogočni nebotični zvonik »Hrama slave« naj dviga vsa slovenska srca na kvišku, iz malenkostne vsakdanjosti, vsakdanjih človeških slabosti, iz materije, kvišku, kvišku v velikopotezno razumevanje narodnih potreb in koristi, k velikim idealom sv. Cirila in Metoda — in k veliki bodočnosti.

Vse to je skušal genij gosp. Plečnika izoblikovati iz tega načrta za pokopališče sv. Krištofa.

Pridobiti ves narod, vso Slovenijo, zlasti pa Ljubljano, da bi ta veliki načrt proučila, razumela in si ga osvojila ter začela delati na njegovi izpeljavi, je namen te brošurice.

Ali ga bo dosegla? Združiti je treba vse sile in zidati smotrno in polagoma. Vse vse velike reči se ne zgode naenkrat in na en dan!

Dal Bog, da bi!

STRANSKA FASADA POVEČANE CERKVE SV. KRIŠTOFA V LJUBLJANI
IN PODOLŽNI PREREZ

HRAM SLAVE PRI SV. KRIŠTOFU

Stavbinski problem Ljubljane je zadnja leta v bujnem razvoju. Gotovo ga je deloma pospešil novi gradbeni zakon s svojimi zahtevami, ki gredo za tem, da bi vsako mesto imelo čim jasnejšo sliko svojega bodočega razvoja, ugotovljeno v gradbenem in regulacijskem načrtu. V Ljubljani pa ne smemo prezreti tudi prav velike mere zavesti o tem, kaj estetsko potrebuje in kje se mora gradbeno izpopolniti, če hoče smotrno služiti svoji sodobni vlogi. Iz zavesti te odgovornosti je nastal Plečnikov idealni regulacijski načrt za Ljubljano, ki ga je naš list priobčil pred štirimi leti. Z njim so bile zarisane splošne poteze bodoče kot mestni estetski organizem enotno zamišljene Ljubljane. Odslej se vrši za kulisami za občinstvo največ skrito snovanje, ki izdeluje v podrobnostih osnovne točke tega načrta, obstoječe dobro zaokroža z bodočim novim in idealno razdeljuje estetske pa tudi praktične vloge posameznih motivov.

Prvi tak z zgoraj omenjenim splošnim načrtom organsko zvezan podrobni načrt je bila zamisel zazidave svetokrižkega okraja kot jedra bodoče severne Ljubljane, ki jo je objavil naš list istočasno s splošnim načrtom. Ta načrt je predlagal za prometno hrbtenico novega dela mesta Linhartovo cesto, ki bi po ti zasnovi vezala Dunajsko cesto od starega pokopališča pri sv. Krištofu z novim pokopališčem pri sv. Križu. Ob Linhartovi cesti naj bi se razvrstila razen trgovin javna poslopja novega dela mesta, med drugim tudi župna cerkev nove župnije, ki bi se uredila za severni del Ljubljane. Ko je bil načrt objavljen, je bilo komaj mogoče misliti, da bo kedaj tudi res uresničen, ker smo se bali, da bo brezobzirna resničnost naše sedanjosti, ki tako rada brezglavo postavlja dejstva, s katerimi se onemogočajo najlepši načrti, tudi tu že pri koreninah zadušila prvi velikopotezni poskus napravit v gradbenem razvoju sodobne Ljubljane tisti red, brez katerega je estetski uspeh izključen. Hvala Bogu pa smo se motili, in se bliža regulacijski načrt svetokrižkega okraja prav resno uresničenju.

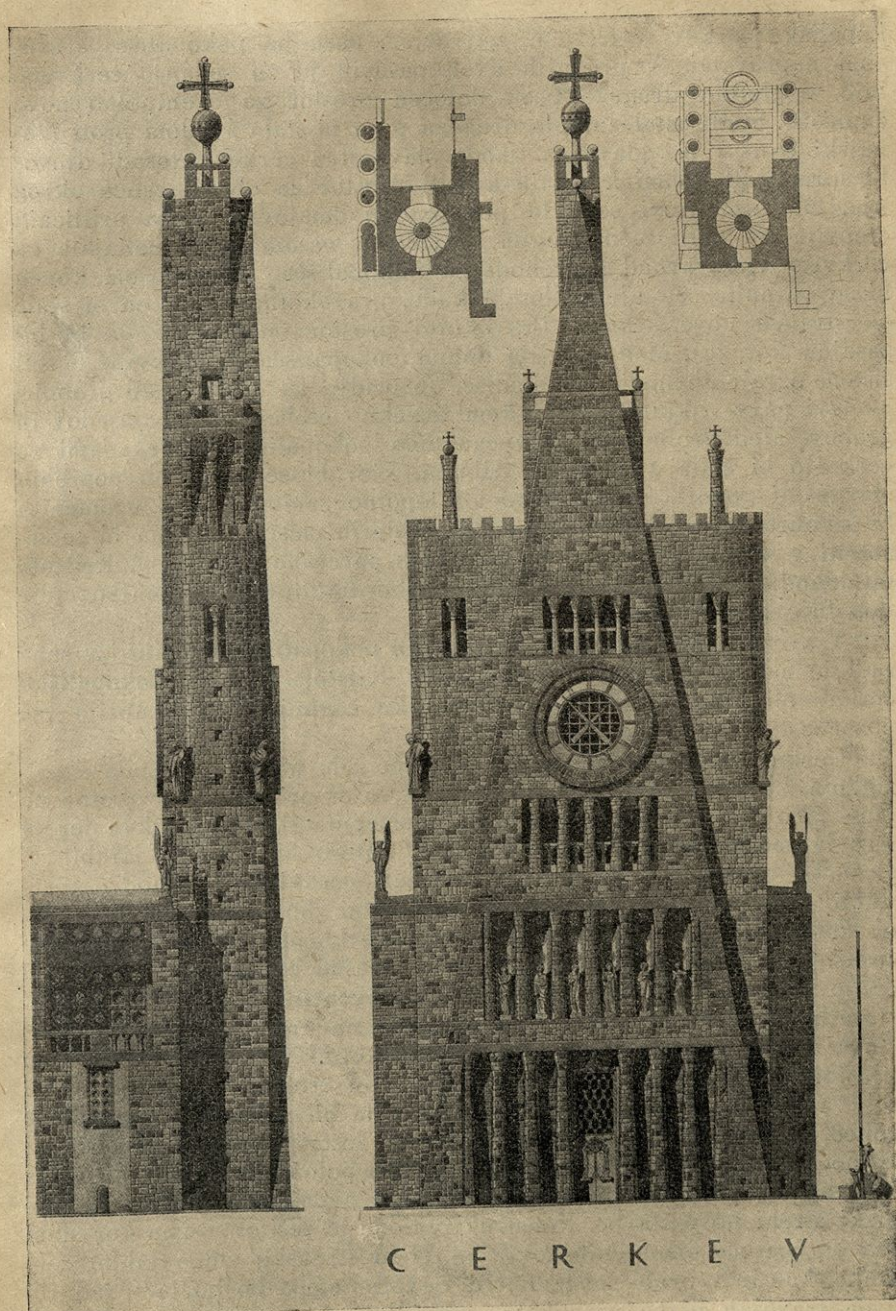
Na izhodišču Linhartove ceste pa se nahaja staro ljubljansko pokopališče sv. Krištofa, ki je za bodočo Ljubljano odprto vprašanje, odkar imamo novo pokopališče pri sv. Križu. Zadeva, da je sv. Krištof prvo pokopališče slovenske Ljubljane in je tu našlo svoje zadnje počivališče mnogo za slovensko zgodovino zaslužnih mož, pa tudi sodobno stremljenje, ohranjevati opuščena pokopališča vsaj kot vrtove, v katerih javna uprava s potrebno skrbjo pazi na ohranitev zgodovinsko ali estetsko vrednih grobov, je že poprej narekovala načrt, naj se tudi sv. Krištof ohrani vsaj v svojem glavnem delu kot javni vrt, kjer bodo spomeniki Vodnika in Čopa in drugih sredi žive narave tudi naprej budili spomin na naš narodni prepoved in na prvo

pomlad naše poezije. Naglo naseljevanje severnega dela Ljubljane je dalje poostrilo potrebo po redni božji službi, za katero je prihajala v poštev samo mala, vsako nedeljo parkrat prenapolnjena pokopališka cerkvena sv. Krištofa. Odbor, ki ima namen zbrati sredstva za novo župno cerkev, se je prepričal, da je to v sedanjih razmerah naravnost nemogoče in zato nazadnje sklenil, da z najmanjšimi stroški poveča sedanjo cerkev sv. Krištofa toliko, da bo zadostovala za daljši čas. S tem sklepom pa je nastopil trenutek, ko odločitve o usodi starega pokopališča ni bilo mogoče več odlašati, če ne maramo dopustiti, da nastane neuglašen korak, ki bi otežkočil izvršitev zamišljene celote tega dela mesta prav ob enem njenih oporišč. Zato se je pozornost snovatelja glavnega načrta takoj osredotočila na ustrezno podrobno rešitev za ves svetokrištofski kompleks. Ko smo prvikrat slišali misel, naj bi se staro pokopališče preuredilo v pokopališče nedolžnih otrok, je kljub nežnosti te misli Ljubljana še zmajevala z glavo in se s tako mislijo ni mogla sprijazniti. Danes pa vidimo, da je iz te misli dozorel načrt, ki ne more biti več samo zadeva ureditve svetokriškega dela mesta, tudi ne samo zadeva Ljubljane, ampak načrt, o katerem je prav, če razmisli ves narod. Načrt za povečavo cerkve sv. Krištofa se je namreč razvil v načrt za častno pokopališče zaslužnih Slovencev.*

Kako ozko je ta načrt zvezan z življenjem in razvojem severnega dela mesta, nam dokazuje najbolje dejstvo, da se z njim skladno rešuje cela vrsta perečih vprašanj: Ustrezno splošnemu načrtu se uredi začetek Linhartove ceste, za katero je treba pridobiti severozapadni ogel pokopališča, poveča se cerkev sv. Krištofa, kar za daljšo dobo rešuje vprašanje nove župne cerkve, podan je načrt za ureditev slavnostnega pokopališča na mestu starega, v zvezi s tem se predlaga stavba monumentalne slavnostne cerkve, hrama slave slovenskih velikih ljudi in se obenem regulira vsa neposredna okolica tega pokopališča, zadaj ležeče protestantovsko pokopališče pa se spremeni v vrt.

Po tem načrtu (str. 1) bi bodoče slavnostno pokopališče obsegalo ozemlje sedanjega pokopališča z izjemo severozapadnega ogla, ki je potreben za regulacijo Linhartove ceste in severovzhodnega ogla, ki ga je treba prilagoditi smeri ceste, kar doseže arhitekt na ta način, da si na tem oglu zamišlja veliko šolsko poslopje. Tako dobimo za bodoče pokopališče obliko podolžnega pravokotnika s trikotnim nosom proti severu ob Linhartovi cesti. Po širini se deli kompleks pokopališča na omenjeni trikot na severu in na pravilni pravokotni ostali del. Po dolgem pa naj bi se delil v tri pasove, v katerih prvem ob Dunajski cesti je sedanja cerkvena hiša, povečana cerkev in novo poslopje na oglu Linhartove ceste. Med cerkvijo in tem poslopijem bi bil glavni vhod na pokopališče. V drugem pasu je slavnostna po-

* Načrt je risal v arhitekturni šoli prof. Jož. Plečnika stud. arch. Edi Ravnikar.

FASADA IN ZVONIK »HRAMA SLAVE« PRI SV. KRIŠTOFU V LJUBLJANI

kopališka cerkev, v tretjem, največjem pasu pa pokopališče s svojimi napravami. V prednjih dveh pasovih je za sedanjo cerkveno hišo v globini drugega pasu določen prostor za eventuelno novo župnišče. Sredi ostalega dela drugega pasu bi stala s čelom proti Dunajski cesti v osi glavnega vhoda slavnostna cerkev. Nasadi dreves bi spremljali dohod k nji in krasili prostor na obeh straneh okrog nje. Ob Linhartovi cesti bi pokopališče omejevala vrsta pritličnih trgovin. Na meji med drugim in tretjim pasom bi se nahajala za cerkvijo vrsta arkad s prehodi na pokopališče. Na gornjem koncu bi se ohranile sedanje grobne arkade, pravokotno nanje pa bi stale ob straneh nove arkade. Pravokotni prostor med njimi pa bi bil zasajen kot gaj. Med gornjim delom pokopališča in cerkvijo bi bil sistem ograjenih malih pokopališč, ob ozidju na desni vrste grobnic, na levi pa v trikotnem stranskem jezičku poseben sistem nasadov in grobov. Med grobnicami glavnega dela pokopališča in arkadami za cerkvijo bi stala govorniška tribuna, kjer bi se vršili ob pogrebih slavnostni govori. Zgodovinsko ali lepотно zanimivi stari spomeniki bi se ohranjevali, kolikor mogoče na starih mestih, deloma bi se postavili v skupine, posebno pa za okras povečane cerkve sv. Krištofa ob dohodu k hramu slave. Arhitektonsko ureditev bi kar najbogateje dopolnjevala vrtnarska.

V zvezi s tem načrtom regulacije in pokopališča sta bila izvršena tudi že načrta za povečanje cerkve sv. Krištofa in novo pokopališko cerkev ali hram slave, ki sta oba tako zanimiva, da zaslužita vso pozornost.

Cerkev sv. Krištofa (str. 2) bi se po tem načrtu povečala s prizidkom na severni strani, tako da bi stala os prizidka pravokotno na Dunajsko cesto in bi se razhajala s smerjo osi stare cerkve ter bi nastala med obema trikotna zagozda, katero bi arhitekt izrabil za stranske prostore nove cerkve. Pri stari cerkvi bi se vhod s ceste ukinil in bi ostal samo stranski vhod. Glavni vhod v povečano cerkev, ob kateri bi stara ohranila vlogo stranske kapele, bi bil z Dunajske ceste skozi lopo, obdano od stebrov s strešno ploščo, ki bi varovala oboje vhodnih vrat za prvo silo pred dežjem in snegom. Iz predprostora bi bil vhod naravnost v novo stavbo, na stran pa v staro cerkev. Nova stavba predstavlja v tlorisu pravokotnik, tako, da bi bil njen prostor enoten; konstruktivno razdeljen in estetsko poživljen pa bi bil s tremi loki, razpetimi čezenj, tako da bi nastale štiri gradbene celice ali traveje. Na teh lokih bi slonel lesen strop, ki bi obstojal iz močno naprej štrlečih, v podolžni smeri položenih tramov in opaža med njimi. Ta strop bi se prilegal malo nagnjeni s pločevino kriti nizki strehi nove stavbe. Konstruktivno je ta rešitev važna ker sloni vsa stavba na omenjenih lokih in bodo stranske stene lahko zelo tanke, kar je v prid ceni izvršitve. Severna stena bo imela v zadnjih dveh travejah nizke pravokotne prizidke za spovednice, prizidek v tretji traveji pa bo polkrožen in bo služil za prižnico. Na desni strani

se bo prostor z loki odpiral proti trikotni zagozdi in stari cerkvi. Zapadni štirje loki bodo odgovarjali trem lokom, s katerimi bo proti novi stavbi odprta sedanja severna stena stare cerkve. Po njih dostopni spodnji del zagozde bo služil za kapelo in prehod iz stare v novo cerkev. Peti in šesti lok v tretji traveji bosta spajala novi prostor s korom, ki bo dvignjen 1·20 m nad tla cerkve in se bo nahajal v zagozdi med kapelo in zakristijo nove cerkve. Prostor med obema, kjer bodo ohranjeni lepi *biedermaierski* nagrobni spomeniki, bo služil za vhod v zakristijo, na kor, k oltarju kapele v zagozdi, pa tudi za prehod za sedanjim prezbiterijem v povečano zakristijo in shrambe ob stari cerkvi. Praktično je ta, za naše razmere nenavadna namestitev pevskega kora opravičena s tem, da ga ni bilo mogoče obesiti na vhodno steno radi premajhne nizkosti prostora, dalje s tem, da je na ta način sicer mrtvi prostor v zagozdi smotrno izrabljen, pa tudi s tem, da bližina kora z velikim oltarjem dobro ustreza potrebam liturgičnega petja.

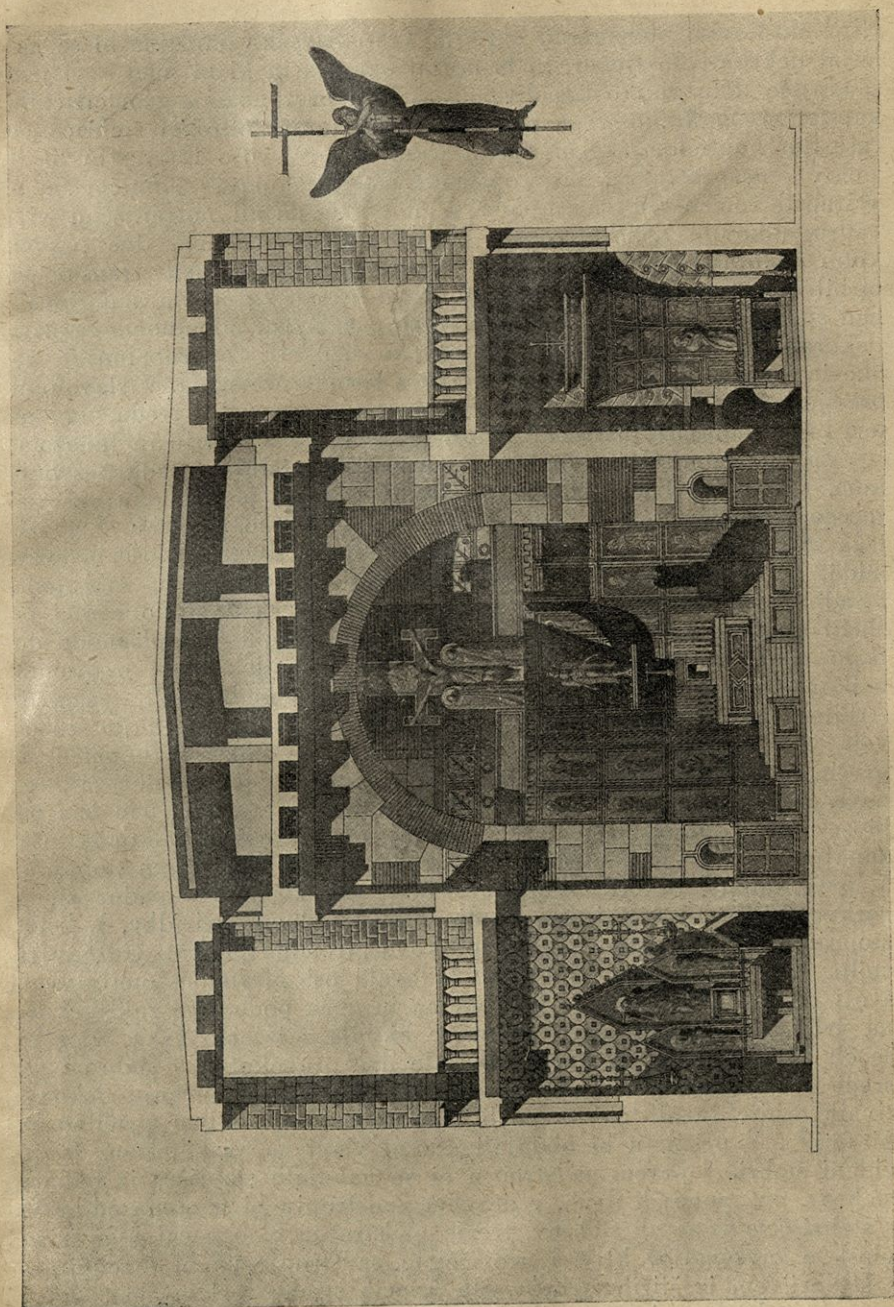
Za zračenje je preskrbljeno na obeh stenah pod stropom. Ogrev naj bi se oskrboval s plinom. Zunanjščina bi bila smotrno preprosta. Zunanjščina severne stene, ki je razčlenjena po prizidkih za spovednice in prižnico, bi se okrasila z vzdanimi ali k steni prislonjenimi spomeniki starih grobov. Zid naj bi bil iz opeke; stebri in podobno bi bilo iz brušenega betona (dolomitni pesek), vse drugo bi bilo preprosto gladko ometano, brez beleža. Glavni prostor bi bil 34 m dolg in 9 m širok, prezbiterij 9 krat 9 m velik, zagozda bi bila 16 m dolga in na osnovnici 4 m široka, kor bi bil 8·22 m dolg in 4·80 m širok. Praktično bi bila nova cerkev s staro po zgoraj opisanih stranskih lokih tako zvezana, da je v obeh smereh polno pogledov, lok v severni steni prezbiterija omogoča tudi pogled iz nove cerkve na oltar stare. Novi prostor bi razsvetljevalo 6 oken z betonskimi okviri, na pročelju bi bilo kolesasto okno iz betona. Velike ploskve nad loki bi se lahko pozneje poslikale.

Po namenu stavbnega odbora naj bi bila ta povečava samo nekaj provizorij, samo smotrna in naj bi se odrekla vsaki dražji lepotnosti. Po zaslugi arhitektovi pa dobimo ž njo kljub navidezni skromni utilitarnosti, ki se kaže posebno v zunanjščini, vseeno z mnogih vidikov zanimivo rešitev danega vprašanja. Tlorisna rešitev zasleduje pred vsem smotrno porabnost novega prostorninskega kompleksa; estetsko stran je arhitekt s porabno združil šele v navpičnem razvoju arhitekture. Ta je zanimiva tudi po tehnični strani, ki ekonomično zidanje združuje s tehničnimi momenty, kateri že sami dajejo tudi osnovne lepotne momente notranjščine novega prostora. Enostavni, v svoji vezanost na tlorisni kvadrat skoraj romansko strogi ritem zaporedne razvrstitve lokov, ki se pnejo preko prostora in ki so namenoma rahlo prišiljeni, da bi razmeroma nizkega prostora ne tlačili, ampak navidezno olajšali, je opora vsega lepotnega sestava notranjščine. Z loki v kulisnem zapovrstju prepet prostor učinkuje resno monumen-

talno, čeprav je njegova lupina navidez nečlenovita. V enostavni izvršitvi hladnemu spodnjemu delu bo dodal toplote leseni strop s svojo naravno barvo. Mnogo pa bi ta prostor pridobil na živahnosti in toplini, če bi se velike čelne ploskve nad loki poslikale. Lepotni požitvi tega prostora, posebno pa lepotni rešitvi navidez tako nenaravno in arhitektonsko zasilno spojenih prostorov stare in nove cerkve pa služi zagozda med obema in arhitektonska rešitev prehodov. S to rešitvijo, ki jo vodi načelo živahne, mikavne komunikacije med obema prostoroma, sta pridobila na lepotni zanimivosti oba prostora. Loki iz novega prostora k zagozdi so tudi rahlo šilasti, oni v steni stare cerkve pa polkrožni. S tem je dana neprestano se menjajoča vrsta slikovitih grupacij in mikavnih pogledov, ki bo skromnost izvedbe logato nagradila z bogastvom menjajočega se videza. Po praktični strani je pa ta na videz iz zadrege ustvarjeni načrt tako premišljen, da kljub vsestranski nepravilnosti ustvarja ugodne, potrebi več ko zadoščajoče zveze med posameznimi deli, posebno med pomožnimi prostori in oltarji.

Med najzanimivejše pojave arhitekturnega snovanja pri nas po vojni pa moramo prišteti načrt za »hram slave« na projektiranem pokopališču (str. 5, 9 in 13). Po svoji zasnovi spada ta cerkev med izrazite monumentalne stavbe, kakoršne si stavijo mesta ali organizirane skupine ljudi, dežele ali narodi samo v največjem pogonu svoje tvorne sile kot spomenike svoje samozvesti, stvariteljske zrelosti in časti le v zrelih dobah svoje narodne ali organizacijske zavednosti.

Projektirana stavba bi predstavljala v tlorisu podolgovat pravokotnik z orientacijo približno od zapada proti vzhodu. Na zapadni strani je temu pravokotniku predložen pravokoten prizidek z vhodom, korom in zvonikom, na vzhodni strani pa je pritličen prizidek za hodnik, ki bi vezal stranske prostore za prezbiterijem. Osnovni pravokotnik je razdeljen v podolžni smeri v tri dele, katerih stranska sta malo ožja od polovične širine srednjega, ki služi za cerkev v ožjem smislu ali če hočete za njeno glavno dvorano. Ta dvorana je na vzhodu zaključena s polkrožno apsidno, pred katero je del prostora z obhajilno mizo ločen od prostora za vernike kot prezbiterij. Stranska dela sta razdeljena vsak v tri dele, katerih manjša vzhodna dva ob prezbiteriju bi služila za zakristijo in shrambo, po dva enakovelika večja na vsaki strani pa za kapele. Prizidek na zapadu je razdeljen v tri dele, katerih srednji služi za vhodno vežo pod korom, od stranskih pa levi za okroglo krstno kapelo, desni pa za polžaste stopnice, ki bi vodile v zvonik. V navpičnem razvoju je srednji prostor dvignjen nad stranska dva na bazilikalen način, tako da so v previšku okna, ki osvetljujejo glavni prostor, na nižjih stranskih pa je zunaj z balustradami ograjen obhod, katerega streha se nahaja v višini glavne strehe, kar bi podobno opornemu sistemu gotških katedral povečalo slikoviti učinek zunanjsčine. V notranjščini bi se kapele odpirale h glavnemu prostoru s pravokotnimi odprtinami, deljenimi po pravokotnih zidanih slopih in prekritimi z ravnimi,

NOTRANJŠČINA »HRAMA SLAVE«, PREREZ PRED PREZBITERIJEM

čisto ploskovito obdelanimi ogredji. V sredi vsake odprtine bi se nahajal dekorativen steber, ki bi opiral ogredja in ki bi imel v višjem spodnjem delu obliko kaneliranega stebra brez noge z geometričnim kapitelom, iz kapitela pa bi rastel drug tanjši okrogel stebriček s čašastim kapitelom, ki bi opiral preklado. S svojo igrivostjo bi ti stebri v nasprotju z resno konstruktivnostjo slopov v ritmični zapovrstnosti romanskih menjajočih se nosivcev dajali notranjščini vtis vedre slikovite dekorativnosti. Vsaka kapela bi imela dve pravokotni dekorativni okni, previšek srednjega prostora nad stranska pa bi bil ves razrešen v zidane slope, ki bi se nad ogredjem nadaljevali nad spodnjimi, dočim bi polnilno steno med njimi popolnoma zavzela dekorativna okna. Strop bi bil po konstrukciji železobetonski, za oko in učinek notranjščine pa pokrit z lesenim oblogom. V slavaloku pred oltarjem bi se pela čez odprtino železobetonska greda, na kateri bi se nahajala plastična skupina Križanega z Marijo in Janezom.

Za vtis zunanjščine bi bila najvažnejša prednja fasada z zvonikom. Zvonik bi imel podobo vso širino zapadnega prizidka obsegajočega ploščatega utrdbenega stolpa z zidno krono na vrhu. V jedru tega stolpa pa bi se iz njegove tlorisne osnove dvigala ploščata piramida, ki bi preraščala v sredini okvirno arhitekturo in zaključila fasadno arhitekturo z vrhom s križem. Prvi vrh z zidno krono bi služil razgledu, ob straneh pa bi že osamosvojeni vrh piramide do malo manj kot srednje višine spremljal podzidek dveh ograjenih balkonov, do katerih bi tudi še vodile stopnice in bi nudila razgled. Arhitektura fasadnega prizidka bi v notranjščini v pritličju vsebovala vhodno vežo, krstno kapelo in dohod na polžaste stopnice. V prvem nadstropju bi se nahajal kor, v drugem prvi prostor za zvonove, v tretjem ura, v četrtem drugi prostor za zvonove, nad tem pa bi se vile stopnice dalje do že omenjenih stranskih balkonov. Na zunaj bi se obris fasade razvijal v prednjem pogledu v treh stopnjah. V prvi stopnji bi bil zvonik zvezan z ozkimi krili zapadne stene cerkve, kolikor bosta ti dve segali preko fasadnega prizidka, v drugi stopnji bi se dvigal kot okvir zvonikove piramide ploščati trdnjavski stolp, v tretji stopnji pa bi prevladovala ost piramide, omiljena v svoji rezkosti s stranskima balkonoma in tema podobnim zaključkom na vrhu. Vsa fasada razen piramide bi bila z izjemo vrha, kjer bi se ob drugih zvonovih linah nahajale dve pravokotni, s stebrom na sredi deljeni odprtini, masivno zaprta. Slikovito kopičenje dekorativnih arhitekturnih členov pa bi bilo v nasprotju s tem značilno za piramido. V pritličju bi obdajali glavni vhod na vsaki strani štirje zidani stebri, v prvem nadstropju bi se nahajalo stebrišče iz sedmih stebrov, ob zvonovih linah, v drugem nadstropju bi se stena odpirala s stebriščem iz petih stebrov, tretje nadstropje bi označal vso višino ploskve zavzemajoč krog z uro, četrto nadstropje pa bi se odpiralo s stebriščem iz štirih stebrov. Na koncih strehe cerkve, med stebri prvega nadstropja in na oglih, kjer bi v tretjem nadstropju štirioglati podstavek stolpa prešel v zaokroženega, naj bi bil kiparski okras.

Bogastvo oblik naj bi lepoto dopolnjevala prvovrstna izvršitev v pristnem gradivu. Stavba je zamišljena v jedru iz opečnega zidu, vezanem v višini sten stranskih prostorov, dalje v višini sten srednjega prostora ter v fasadi v višini vsakega nadstropja in pod vsakim stebriščem z železobetonskimi vezmi, ki bi jih arhitekt pustil vidne in bi jih dekorativno izrabil. V zunanjsčini bi bila vsa fasada obložena z rezanim ali mogoče tudi ciklopskim kamenom, stebri bi bili zidani iz kamena, v stranskih stenah bi bili notranjim slopom ustrezajoči pilastri iz rezanega kamena, stene vmes pa iz ometa; okviri oken, ograje obhodov in podobno bi bilo iz betona. Okna bi bila iz litih betonskih plošč z okroglimi odprtinami za stekla.

Za notranjsčino je nameravan oblog iz lepo obdelanih kamenitih plošč, mogoče mešanih s ploskvami iz fino žgane opeke, kar bi povečalo bogato barvnost notranjsčine in povečalo vtis njene toplote. Prezbitenij naj bi bil kar najbolj bogato izvršen. V glavnem se zamišlja do višine že omenjene grede s kipi oblog z okviri iz cedrovega lesa s podobami svetnikov, torej neke vrste na steno pritrjen ikonostaz. Kupola apside bi bila okrašena z mozaikom. Kapele so mišljene v fini dekorativni izdelavi, poslikane ali z mozaikom okrašene, tako da bi predstavljale za glavni prostor spremljajoč element, ki bi se vidno ločil od njega.

Prezreti pa ne smemo tudi tehnične zamisli te stavbe, ki ima pred očmi ideal okvirne arhitekture kakor jo je uresničil n. pr. antični tempelj ter je v ta okvirni plašč, ki bi lahko obstal tudi sam zase, kot jedro vrinjena arhitektura glavnega prostora. Kakor smo že omenili, se ta okvirna arhitektura uveljavlja v zunanjsčini tudi lepoto, ker povečuje na eni strani vtis strnjivosti gmote cele stavbe, na drugi pa podobno gotskemu opornemu sistemu povečuje slikovito mikavnost zunanjsčine.

Po povedanem je odveč, če še enkrat poudarimo, da je idealna izvršitev take stavbe možna samo pri najtesnejšem sodelovanju v osebnem stiku med projektantom in izvršiteljem. Vsaka podrobnost bi mogla uspeti le tedaj, če bi bila posledica idealno uglasenega sodelovanja obeh. Pri hramu slave gre torej za delo, ki bi uspelo, če si ga naloži široka organizacija ljudi s trdno voljo, da bo za skrajno izostritev vsake njegove posamezne poteze potrpežljivo žrtvovala čas, denar in popolno zaupanje v stvaritelja; za delo, ki bi ga mogel do uspeha privedi samo duh, ki je ustvarjal Parthenon ali srednjeveške katedrale, za delo torej, ki se v življenju mest in narodov uresničuje večinoma samo enkrat kot njihov prispevek v zakladnico spomenikov človeške kulture.

Mislimo, da je tako v razvoju našega mesta, kakor v življenjskem razvoju našega naroda prišel trenutek, ko moramo misliti na te vrste pričevanje o svojem bitju. Spomin na velike može, buditelje in glasnike narodovih idealov, je za vsak narod neprecenljiv vzgojni zaklad. Počivališča njihovih telesnih ostankov so kot ognjišča, ob katerih se

vžigajo ideali tisočev in milijonov; skrb za njihovo dostojno ohranitev in vzdrževanje pa je postala že naravnost primitivni znak zavrednega, svojo bodočnost smotrno zasledujočega naroda. Večkrat smo že opozarjali na to, da Ljubljana kot vidno središče Slovencev, še daleč ni zadostila ti svoji vlogi, njena, v narodnih spomenikih izražena samozavest je še močno zanemarjena. Med najslabše v tem programu pa spadajo grobovi naših zaslužnih prednikov. Lepi in narodno važni Vodnikov spomenik in prav tako elegični Čopov samevata kot simbol naše revne narodne samozvesti, zanemarjena med polrazvalinami. Na starem pokopališču je sicer pisateljska grobnica, ki pa tudi že razpada, v resnici pa kljub temu nimamo reprezentativnega narodnega grobišča, ki bi bilo smotrno oskrbovano, kjer bi mladini zbujali spomine na zgledne prednike in kamor bi tujca s ponosom lahko peljali in kramljali ž njim o naši kulturni zgodovini v senci svojega »hrama slave«, kakor more Čeh na višehradskem pokopališču v Pragi, kakor te Poljak s svetim spoštovanjem vodi v grobnice na Wawelu ali pod cerkvijo na Skalki, ali Hrvat pod arkade svojega Mirogoja itd. Vsak narod je rešil to vprašanje, ki je vprašanje narodne vzgoje in narodnega ugleda, po svoje. Ali je svoje velike može pokopal pod arkadami Mirogoja, ali v grobnicah na Wawelu in Skalki ali pa v ločenih grobovih kakor Čeh, je vseeno. Glavno je, da je uveljavil zavest svoje pietete. Za narodno Ljubljano je vprašanje takega reprezentativnega častnega pokopališča ena najbolj perečih zadev. In mislimo, da smo profesorju Plečniku lahko hvaležni, da je pokazal pot, po kateri bi lahko v doglednem času prišli do svojega hrama slave in častnega pokopališča. Sevé to ne more biti zadeva same Ljubljane. Okrog tega ali kakega drugega še boljšega načrta za uresničenje te misli bi se moral združiti ves slovenski narod, da bi ga dostojno opremil in uresničil tudi prekrasni arhitektov sen o našem Pantheonu.

C00155 30042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000439738